

TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA TÜRK-İSLAM GELENEĞİNDE BAŞLIK (KALIN) PARASI THE BRIDE COIN (QALING) IN THE TURKISH-ISLAMIC TRADITION FROM TURKISTAN TO ANATOLIA

AIİTMAMAT KARİEV*

Sorumlu Yazar

ULANBEK KALMURZA UULU**

Öz

Dünya tarihine kendi gelenek-görenekleriyle, töresiyle, hukuk ve devlet anlayışıyla adını yazdıran milletlerin arasında Türk dünyası da yer almaktadır. Türk tarihi açısından baktığımızda hem Türkistan'da hem Anadolu'daki jeopolitik, sosyolojik, ekonomik, kültürel ve hukuki gelişmelerin ardında Türk töresinin yer aldığı görülmektedir. İslam öncesi, hatta Orhun yazıtlarına kadar uzanan maziye sahip Türk töresinin özünü de aile yapısı oluşturmaktadır. İslam sonrası Türk halkının aile anlayışı İslamî değerlerle mezc edilmiş, Türklüğün özünü özdeşleşmiş bazı fikirler ortaya konmuştur. Bunların başında kalın uygulaması yer almaktadır. Nitekim İslam hukukundaki mehir kavramının Türk töresindeki kalın kavramıyla mukayese edildiğinde, bazı farklılıklarla beraber neredeyse aynı maksada hizmet eden, sosyo-ekonomik anlamda benzerlik taşıyan kavramlar olduğu görülmektedir. Bu makalede, geleneğin arka planındaki Türk-İslam geleneği olarak yer alan düşünceleri, öncelikle tarihî, sosyolojik, teolojik ve hukukî anlamda tespit etmek asıl amacımızdır. Bu bağlamda Türkistan'daki kalının tarihçesinden tanımına, türlerinden miktarlarına ve ödeme müddetlerine, sosyo-ekonomik arka planından hukuksal zeminine, Anadolu'daki başlık parası ve uygulamasından Türk pozitif hukukundaki yerine ve başlık parası konulu davalara varıncaya kadar birçok konu makalenin sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Zikri geçen bu konularda, bugünkü Türk dünyası için örneklik edebilecek, önemli bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Türkistan, Anadolu, Türk, İslam, Kalın, Başlık Parası, Gelenek.

Abstract

There are more nation that know with their tradition and custom, law and statist understanding in world history. One of them is all whole Turkish world. From the Turkish world history perspective, we can say all the geopolitical, sociological, economical, cultural and judicial developments in Central Asia and Anatolia are related with Turkish law codification. This Turkish law codification that returned back to the era before Islam and Orkhon inscription concentrated on the family. After accepting Islam this family's understanding was appreciated by the Islamic family understanding. We can talk on the bridge coin (qaling) as a part of this

Araştırma Makalesi / Künye: KARİEV, Aiimmat, KALMURZA UULU, Ulanbek. "Türkistan'dan Anadolu'ya Türk-İslam Geleneğinde Başlık (Kalın) Parası". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 116 (Aralık 2025), s. 407-425.

* Yrd. Doç. Dr. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Bilimleri Bölümü, E-mail: aytmamat.kariyev@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0001-8976-3685

** Araştırma Görevlisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Bilimleri Bölümü, E-mail: ulanbek.kalmurza@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-8492-8142

understanding that related with Turkishness essences. So, we can say the bridge (qaling) and mahr in Islam look alike completely socially and economically shere, only with some differences. In this academical article, we'll talk on the subjects like; the history of qaling that applied in Central Asia, it's types, quantity and payment date, sosio-economical backround and legan basis. Also, we'll talk on the bridge that applied in Anatolia, and bridge's orium in the Turkish positive law system, and cases that are subjected to litigation. All these themes determine our article boundaries. Finally, we focused the sample theme to the all big Turkish world that is living in these days in search of a new religious identity.

Key Words: Islamic Law, Central Asia, Anatolia, Turk, Islam, Qaling, Bride Coin, Tradition.

Giriş

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu yüzden insanın olduğu her toplumda hukuk sisteminin olması kaçınılmazdır. Hukukun temelini oluşturan örfi teamüller de o milletin kimliğidir. Türk tarihi bakımından Türkistan'dan Anadolu'ya kadar uzanan bu kimliğin oluşum sürecinde, başta göçer-konar yaşam tarzı olmak üzere siyasî, coğrafi, sosyo-ekonomik ve kültürel etkenler tesirli olmuştur. Bu kimliğin esasını teşkil eden, sağduyu ve töreye dayanan Türk aile yapısı, İslam öncesinde de bir hayli yüksek değerlere sahipken, İslam sonrasında dinî değerlerle birlikte daha da pekişmiştir. Bu bağlamda Türk-İslam geleneği olarak kalın konusu, sosyo-ekonomik gerekçeye ve tarihî arka plana sahip bir konudur. Bununla birlikte hukukî ve kültürel Türk kimliğinin de bir parçası olarak kalın kavramı günümüzde de varlığını ve önemini sürdürmektedir.

Türkistan'daki kalını araştırma konusu edinen birçok çalışma mevcuttur. Bunların içinden Çarlık Rusya araştırmacılarının kalını antropolojik, sosyolojik, kültürel ve teolojik açıdan ele aldıkları çalışmalar önem arz etmektedir. Bununla birlikte bu bölgedeki kalın konusunu araştırma konusu edinen Kırgız, Özbek, Kazak bilim adamları da güncel çalışmalar üretmişlerdir. Türkistan'daki kalın kavramını ve uygulamasını doğrudan araştırma konusu edinen Anişkov'un "K Voprosu o Kalıme: Oçerki Narodnoy Jizni Severnogo Turkestana / *Kalın Meselesi: Kuzey Türkistan Halkının Yaşam Tarzı Üzerine Bir Araştırma*" adlı eseri klasik anlamda temel eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Abaşın'ın "Kalın i Mahr v Sredney Azii: Pravo ili Ritual / *Orta Asya'daki Kalın ve Mehir: Hukuk ve Gelenek*" adlı makalesi tarihten bugüne bazı anlam değişikliklerine uğrayan kalının tarihî yönünü anlamada önemlidir. Dolaylı olarak Fielstrup'un "İz Obryadovoy Jizni Kirgizov Naçala XX Veka / *XX. Asrın Başlarındaki Kırgızların Geleneksel Hayatından (Seçmeler)*" ve Kadırov'un "Kırgızstan: Traditsii i Obıçai Kirgizov / *Kırgızistan: Kırgızların Gelenek ve Görenekleri*" adlı eserleri de önemlidir.

Kalın konusunu Kırgız halkı özelinde kaleme alan Tegizbekova'nın "Obıçnoe Pravo Kirgizov: Brak i Semya / *Kırgızların Örfi Hukuku: Evlilik ve Aile*" adlı eseri de, Kırgızların örfi hukuk sistemini öğrenmede önemlidir. Yukarıda ismi geçen temel eserlerin yanı sıra kalın konusunu bugünün şartlarına göre yeni bir perspektifle değerlendirme konusu edinen Aynakulova'nın "Kırgızlarda Evlilik ve Evlenme Törenleri", Wufuer'in "On Uigur Wedding Traditions and Change / *Uygurların Evlilik Gelenekleri ve Değişimi Üzerine*", Kariev'in "Kırgız Örf-Âdetindeki Kalın Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Analizi (18-19. yy)" ve "Kırgız Halkının Nişanlılık ile İlgili Örf-Âdetlerinin İslam Hukuku Açısından Analizi (18-19.yy.)" adlı makaleleri de araştırmamızın temelini oluşturmaktadır.

Anadolu'daki başlık parasını konu edinen çalışmalar olarak Erkul'un "Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri", Kapusuzoğlu'nun "Çin Kaynaklarına Göre

Türk Kültür Çerçevesinde Evlenme ve Cenaze Gelenekleri” ve Kaçın’ın “Büyük Selçuklularda Evlilik Merasimleri” adlı çalışmaları klasik anlamda temel kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı’daki başlık parası ve uygulamalarını konu edinen Ercoşkun’un “Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikaha Dair Düzenlemeler” ve Maydaer’in “Osmanlı Klasik Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği)” adlı çalışmaları bize imparatorluktaki başlık parasının varlığını haber vermektedir. Tanzimat ve sonrasında ise Benedict’in “Hukuk Reformu Açısından Başlık Parası ve Mehr”, Aksoy’un “Sosyal Hayatımızdaki Başlık-Kalın ve Mehir Kavramlarının Sosyolojik Tahlili”, Mahsum Aslan ve Abdülhalip Aslan’ın “Bir Gelenek Olarak Başlık Parası ve İslam Hukukunun Bakış Açısı”, Gönen’in “Türk Kültüründe Kız Kaçırarak Evliliğin Köy Seyirlik Oyunlarındaki İzleri”, İhsan’ın “Türklerde Mehir ve Başlık”, Özer’in “Ulupamir Kırgızlarında Evlilikle İlgili Gelenekler”, Sağlam’ın “İslam Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası mıdır?”, Türkdoğan’ın “Evlenmedeki Başlık Geleneğinin Sosyolojik Açıklaması” gibi konular kaleme alınmış ve araştırmamızın diğer temel referansları olarak kabul edilmektedir. Yukarıdaki mezkur çalışmalar kalın ve başlık parasını mukayese ederek araştırmamıza, her ikisini de İslamla yoğrulmuş bir geleneğin varlığına birer delil olarak katkı sağlayacaktır.

1. Türkistan’da Türk-İslam Geleneği Olarak Kalın (Başlık) Parası

Tarihte en eski kurum olarak karşımıza çıkan aile toplumun özüdür. İnsanın hayatta kalabilmesi için içgüdüsel olarak kurulan, her iki tarafa da bazı hak ve sorumluluklar yükler. Bu hak ve sorumluluklar henüz toplum bilinci oluşmamış, herhangi devletin olmadığı zamanlara kadar uzanan, belki de en eski törenin de başlangıcıdır. Bu bağlamda her millette evliliğin kurulabilmesi için malî bir ödemenin aslında evliliğin temel şartlarından biri olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Bu malî bir ödeme her toplumun sosyolojik yapısına, yani aile içi otoritenin kadında ya da erkekte olmasına göre farklı isimlerle adlandırılmıştır. Anaerki toplumlar olarak bilinen Hindistan ve Trobriand Adalarında, bu maddî destek kızın ailesi tarafından damadın ailesine ödenmiş ve “drahoma” şeklinde adlandırılmıştır (Barnouw, 1975, 164-165). Ataerki toplumlar olarak bilinen kadim Romalılarda “dowry”, Yahudilerde “tamirtu-mohar”, Afrikalılarda “labola”, Türkistan Türklerinde “kalın”, günümüz Anadolu Türklerinde ise “başlık parası” şeklinde adlandırılmıştır (İnan, 1998, 1/348). Bunlardan farklı olarak Uygur Türklerinde “toylug” şeklinde isimlendirildiği de müşahade edilmiştir (Wufuer, 2019, 169-191). Arap Yarımadası’nda ise “mehir”, “ecr”, “nihle”, “sadâk”, “alaik”, “farida”, “ukr”, “hıba”, “atıyye” gibi farklı isimler kullanılmıştır (Erdoğan, 2010, 356).

Eski zamanlarda evliliğin temel şartlarından biri olarak kabul edilen kalının tanımı konusunda, bilim adamları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazen bir birine yakın, bazen de bir birine zıt tanımlar ortaya koymuşlardır. Türkistan’daki kalının tanımı konusunda Türk bilim adamı Koca “hediye” anlamına vurgu yaparak “İslamiyet’ten önce Türk halkında oğlanın ailesi tarafından kızın ailesine verilen hediyelerin ismi kalındır” şeklinde tanımlamıştır (Koca, 2010, 123). Yapılacak evlilik için hazırlanacak çeyiz ve süt hakkı konusunu öne çıkaran Ögel ise “Kalın, çeyize, annesinin süt hakkına veya ailesinin kızı yetiştirmesine karşılık olarak, erkeğin nişanlısını ilk ziyaretinde verilen kıymetli eşya” olarak tanımlamıştır (Ögel, 1988, 258). Bu açıdan bakınca mehrin de aynı kavramsal çerçeveye sahip olduğunu söylemek mümkündür (Kariev, 2021, 758-759). Kalının kızı satın alma bedeli olmadığını vurgulayan bir diğer bilim adamı Erkul, kalını erkeğin toplumdaki ve kayın tarafındaki onur nişanesi olarak

betimlemiştir (Erkul, 2002, 3).

Kırgız bilim adamı Omurbekova ise Kırgızlardaki “kalın” kelimesini fazladan ödenen mal (hayvan) ödeneği ile ilgili olduğunu dile getirmiştir (Ömurbekova, 2018, 216). Nitekim Kırgızcada kalın kelimesi “çok fazla” anlamını ifade etmektedir. Eski Çin kaynaklarına da konu olan kalını Kırgızlar’ın çok sayıda at, inek ve koyunlarla ödedikleri dile getirilmiştir (Taşağıl, 2013, 75; Biçurin, 1950, 351-353). Özel olarak Kırgız halkının genel olarak Türkistan halkının yaşam tarzını beyan eden Manas Destanı’nda; “Aydap kelgen kalını” (Sürüler şeklinde getirmiş olduğu kalını) şeklinde kalınla ilgili fikirler mevcuttur (Abramzon, 1990, 234). Antropolog Jacobs bunun genelde Orta Asya’da hâkim olan yaşam tarzıyla bağlantılı olduğunu ifade etmiştir (Stern, 1968, 161).

İslam hukukunda ise mehir kavramı kalınla bazı farklılıklarla beraber yakın anlam ifade etmektedir (Erdoğan, 2010, 356-357). Yani, kısaca kalın ve mehrin farklı yönleri olarak birinin nassça diğerinin törece belirlenmesi, mehrin bizzat kıza verilmesine karşın kalının kızın ailesine verilmesi, mehrin salt bir hakk veya malî bir hak olarak karşımıza çıkarken kalın sadece malî bir hak olarak karşımıza çıkması söylenebilir. Benzer yönleri olarak da mehrin ve kalının erkek tarafından kız tarafına verilmesi, her ikisinin kızın geleceğini garantiye alma maksadını taşıması, kalını da mehr de erkek geri isteyememesi gibi konular zikredilebilir. Türk halkı burada zikredilen benzer yönleriyle kalın ve mehrin yakın anlamda yorumlamış, farklılıkları da birbirine yakın tutmaya çalışmışlardır. Asırlardır bu düşünce Türk halkı arasında hakim olmuş, sonuç olarak da biribiyle mezcedilen gelenek haline gelmiştir.

2. Kalının Çeşitleri, Miktarları ve Ödeme Müddetleri

2.1. Kalın Çeşitleri

İnsan topluluğunun olduğu her yerde fitrî olarak farklılık meydana gelir, buna bağlı olarak yaşam tarzı da farklılık arz eder. Bu sebepten ötürü Türkistan’daki kalın çeşitleri “beşik kertmesi kalını”, “normal evlilikteki kalın”, “dul yenge veya dul gelin kalını”, “baldız kalını” şeklinde kategorize edilmiştir. Beşik kertmesi kalını, çocuklar daha beşikteyken söz kesilip, hemen veya evleninceye kadar ödenen kalındır. Kırgız halkı üzerine yapmış olduğu araştırmalarıyla tanınan Abramzon, beşik kuda denilen beşik kertme âdetinin ve buna karşılık ödenen kalının, aslında Kırgızların en eski töresi olduğunu ifade etmiştir (Abramzon, 1990, 238-239). Bununla beraber esasen göçer-konar hayatın zor şartlarında birbirine arka çıkma, destek olma gibi amaçlarla eşleri henüz hamile iken yapılan, kısaca “bel kuda” şeklinde isimlendirilen nişan türü de vardı. Bu nişan sürecinde ödenen kalın da bel kuda kalını şeklinde isimlendirilmiştir (Fielstrup, 2002, 19).

Normal şartlarda yapılan evliliklerdeki kalınlar da tıpkı İslam Hukukunda olduğu gibi peşin veya taksitli ödeme anlamında kalın-ı müsemma ve kalın-ı misl, kalın-ı muaccel ve kalın-ı müeccel şeklinde tasnif edilmiştir (Argınbaev, 1978, 94-105). Ağabeyi vefat edip dul kalan yenge veya kardeşi vefaet edip yalnız kalan dul gelin kalını da kalının diğer bir türüdür. Bu tür evliliğin tarihi çok eskilere dayanır ve Türk boylarında da yaygın bir alettir. Köse’nin verdiği bilgilere göre bu tür evlilik Moğollara, hatta Hunlara kadar uzanan bir mâziye sahiptir (Köse, 1993, 82). Bu durumu Kazak halkındaki “ayel erden ketse de elden ketpeydi / kadın kocasından (ölüm sonrasında) ayrılrsa da, kayınıyurdundan ayrılamaz (mensubuyeti devam ettirilir)” atasözüyle özetlemek mümkündür. Kırgız halkı arasında da normallik kazanan bu evlilik türünde evlenecek iki tarafın hakları ve sorumlulukları gözetilmiştir. Bununla birlikte karısı

vefat eden kimsenin karısının kız kardeşiyle evlenme adeti de Türkistan'da yaygınlık kazanmıştır. Hatta ölen kız kardeşinin kocasıyla evlenmek istemeyen kadın törece “*Bir Toguz*” cezası ödemeye mecbur bırakılmıştır (Malışev, 1902, 33). Bu tür evliliğin ana felsefesi erkeğin çocuk sahibi olduğu hanımının vefatından sonra, çocuklarının merhametle büyütülmesi, toplanmış mal-mülkün çar-çur edilmemesiyle yakından ilişkilidir. Kırgız etnografi ve folkloristi Fielstrup, Kırgız halkındaki her tür kalın konusunu ödenmesi zorunlu, hatta yerine getirilmediği zaman ölümle sonuçlanan bir işlem olduğuna dikkat çekmiştir (Fielstrup, 2002, 34).

Aynı şekilde eğer koca ölürse, o halde kardeşlerinden biri kendi kalan kadını nikâhına alabiliyordu. Türkistan'daki bu tür evliliğe “Amangerlik” ismi verilirdi. Bu uygulama Aynakulova'nın fikrine göre, sadece Kırgız halkı arasında değil, aynı zamanda bütün Türkistan halkı arasında yaygındı. Hatta Abramzon'un verdiği bilgilere göre bu âdete müteallik meydana gelen özel hukukî uygulamalar da vardı. Onlardan biri de dul kalan kadının kalın alma, kayınları arasında tercih yapma hakkına sahip olmasıydı. Ayrıca, ölen erken kardeşinin hanımıyla evlenen kişi, aynı zamanda ağabeyinin çocuklarının nafakasından da sorumlu tutulurdu. Dul kalan kadının kayınları arasında tercih yapabilmesi, ölmüş kocanın erkek kardeşlerinin olmaması durumunda akrabalarından birinin geline talip olma hakkı, kocası ölen kadın o kayın yurdundan tamamen gitmek istediğinde almış olduğu başlık parasını ölmüş kocasının ailesine geri vermesi gibi bazı hak ve sorumluluk doğurmuştur (Grodekov, 1889, 57; Dobrosmslov, ts., 49-51).

Kalina benzer bilgiler aynı şekilde İslam hukukunda mehir konusu altında ele alınmıştır. Nitekim mehrin çeşitleri konusunda söz kesmede zikredilip zikredilmemesine göre mehr-i misil veya mehr-i musemmâ, peşin veya taksitli ödeme seçeneğine göre de mehr-i müaccel ve mehr-i müeccel şeklinde tasnif edilmiştir (Ebû Zehrâ, 2015, 176-217). Bu konuda Arapların kendi içlerinde bile farklılık arz etmesi söz konusudur. Çünkü doğal olarak onların yaşam tarzı birbirinden farklı olmuştur. Bu onların aynı konuda kendi örf-adetlerine göre mehrin çeşitlerini ortaya koymaya mecbur etmiştir.

2.2. Kalın Miktarları

Her bir işin ölçülü olması onun kendi varlığını sürdürebilmesine sebep olur. Türkistan halkı arasında da değişken miktarlarda kalın ödeme âdeti devam ettirile gelmiştir. Kırgız halkındaki kalın anlaşması ve ödenmesi kaçınılmaz, zorunlu bir akit anlamını ifade etmiştir (Kariev, 2020, 4167-4183). Kalının miktarı bölgeden bölgeye, damadın maddî durumuna, gelinin bekâr veya dul olmasına, güzel veya çirkin olmasına göre değişkenlik arz etmiştir. Kazak ve Kırgız halkı daha çok hayvancılıkla uğraştığından ve konar-göçer hayatı yaşam tarzı edindiklerinden dolayı çoğu Çarlık dönemi yabancı araştırmacılar, kendilerinin farklı bölgelerde yapmış oldukları araştırmalarda elde ettikleri istatistik verileri paylaşmışlardır. Örneğin, Kazakların yaşadığı Perovski, Evliya Ata, Şımkent şehirlerinin biyleri (yargıçları) (Kariev, 2017, 89-101) Mikebay Sultanbay Oğlu, Abdurrahman kojo, Kumakbay kojo, Halmuhammed gibi kabile reisleri konumundaki biylerin, Çarlık Rusya ilim adamı Grodekov ile paylaştığı bilgilerde, yönettikleri her üç bölgenin örf-âdeti gereği kalının miktarı, doğal olarak birbirinden farklılık arz ettiği izlenmiştir (Grodekov, 1889, 77, 78, 79-84).

Bununla beraber kalın konusunu yerinde araştıran sosyolog Fielstrup, Kırgız halkının vatan edindikleri günümüz Isık-Göl'ünün Tüp şehrinde kalın miktarlarının

zenginler için 100 büyük baş (at, inek, deve) ve 1000 koyun, orta durumdaki insanlar için 50 büyük baş ve 100 koyun, sıradan bir damadın da 25 büyük baş ve 50 koyun ödediğini dile getirmiştir (Fielstrup, 2002, 34). Bir diğer araştırmacı Makovetskaya ise kalının miktarı konusunda Kırgız halkında 47-37-27 gibi sayıların kutsallığına işaret ederek, toplumdaki maddî durumu iyi olan ve orta olan veya zayıf olan insanların ortalama kalın miktarını yukarıdaki rakamlarla ifade etmiştir (Makovetskaya, 1886, 5). Kalının miktarı konusundaki yukarıdaki farklı ölçülerden hareketle Polyakov, aslında kalının toplumdaki zenginler ile fakirler tabakasının birbirine karışmasını önleme amacıyla icat edildiğini dile getirmiştir (Polyakov, 1992, 54-57).

Yerleşik hayatın hâkim olduğu Özbek halkında bu rakamlar şeriatın etkisiyle biraz düşük tutulmuştur. Nitekim, onlar ziraat ile uğraşmışlar ve örfî hukuk değil daha çok şerî hukuku esas almışlardır. Örneğin, Taşkent ahalisi ise kalın parası olarak zenginler 12 inek verirlerken, aynı şehrin sakini olan orta halli birisi 10 inek verebilmiştir. Toplumun alt tabakasından yer alan fakirler ise ancak 7-8 inek verebilmişlerdir (Dobrosmslov, 1912, 42-45). Araştırmamız esnasında en çok verilen kalının Kadırov'un verdiği bilgilere dayanarak Manas'ın babası Cakıp, kızın babası Atemir'e 500 at, 60 deve, 200 inek, 2000 koyun, 40000 tıyın verdi aktarıldığını gördük (Kadırov, 2005, 19). Özetle Türkistan'daki kalın uygulamalarındaki miktarlar, bölgede hakim olan yaşam tarzına, evlenecek kadının bekar veya dul olmasına, güzel veya çirkin olmasına, damadın maddî durumuna göre farklılık arz etmiştir. Kalınla ilgili vermiş olduğumuz bu bilgiler Türkistan ahalisinin İslam hukuku ile kendi geleneklerinin ustaca mezcektiklerini gösterir. Nitekim kalının miktarlarıyla ilgili bu bilgiler tamamen İslam hukuku prensiplerine uyarlanmış, fikhın geleneklerle içiçe olmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü İslam hukukçuları aynı nasslardan farklı görüşler çıkartmışlar, örf-adete istinaden yorumlanabilecek mehir konusunda, dört mezhepte de bu konudaki toplumsal serbestlik hakkı korunmuştur (Küleybûlî, 1998, 2/508-509; İbn Kudâme, 1984, 8/7; Sâbüni, 1989, 1/224).

2.3. Kalın Ödeme Müddetleri

Evliliğin ayrılmaz bir parçası olarak kabul gören kalın uygulaması, Türkistan halkı tarafından peşin ve taksit şeklinde yerine getirilebiliyor, ödeme müddeti de konuşulan kalının türüne göre farklılık arz edebiliyordu. Örneğin, beşik kertme ve bel kuda usûlü ile gerçekleşen kalın işlemleri, çocuklar daha beşikteyken konuşulmuş olsa da, yaygın olan uygulamaya göre evlilik yapıncaya kadar ödenebiliyordu. Konuyla ilgili Argınbaev, Potanov, Kislyakov, Kambarova gibi bilim adamları, bu tür nişanlarda kalının evlenme gününe kadar taksitli olarak ödenebildiğini de dile getirmişlerdir (Argınbaev, 1978, 94-105; Potanov, 1930, 98; Kislyakov 1969, 66-85; Kambarova, 2015, 206-207).

Normal yollarla yapılan evliliğe karşın ödenecek kalın ise isteme gününde taraflarca konuşulur, kısaca kalın-ı musemma veya kalın-ı misil şeklinde keşinleştirilir, peşin veya taksit şeklinde ödenebiliyordu (Akmataliev, 2022, 33-36). Karısı vefat edip onun kız kardeşiyle evlenmek isteyen koca, öncelikle baldız kalını adı altında üç aydan fazla geciktirilmeden bir ödenek ödemekle yükümlüydü (Cin, 1974, 276-278; Arsal, 1947, 335-336). Bu tür nikahlarda da, esasen ölen insanın malını kaçırmama, arkada kalan çocuklarına daha şefkatli şekilde bakma, onları merhametten mahrum bırakmama vb. amaçlar güdülmüştür. Aynı şekilde yukarıda da değindiğimiz ölen kardeşinin karısıyla veya ölen karısının kız kardeşiyle evlenme konusunda da, evlenecek erkek üç ay içerisinde kalın ödemek zorundaydı (Grodekov, 1889, 51, 57).

3. Türkistan'daki ve Anadolu'daki Kalın Uygulamasının Sosyo-Ekonomik Arka Planı ve Hukuksal Zemini

3.1. Kalının Sosyo-Ekonomik Arka Planı

İnsanın yaşadığı her toplumda ailenin olması, ailenin olduğu yerde de ona özgü bazı kural ve kanunların olması kaçınılmazdır. Toplumu ayakta tutan sadece ailedeki sevgi değil hukuktur. Bu bağlamda, kalının bazı kendine özgü sosyo-ekonomik ve hukukî anlamları mevcuttur. Kalın konusu herhangi devlet düzeninin olmadığı, daha çok kabileler şeklinde yaşandığı konar-göçer hayatın bu bölgelerde hakim olduğu devirlerde, yani ilk aşamalarda sosyal bir yardımlaşma olarak ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde İslam hukukundaki mehrin sosyolojik arka planında bu anlayış yer almaktadır. Delillendirme babında Aksoy'un kalının Türk İslam geleneğinde kızın kendisine değil onun ailesine verildiğini (Aksoy, 2011, 1-4), Abramzon'un ise kızın ailesine, bazen akrabalarına, hatta mensup olduğu kabileye verildiği şeklindeki fikrini dile getirmemiz yerinde olacaktır (Abramzon, 1973). Anışkov da "koşumça" adı altında damadın akraba ve mensup olduğu kabile tarafından toplanarak ödenebileceğini dile getirmiştir (Anışkov, 1985, 3-4; Starınkeviç, 1930, 9/233). Zagryajskiy kalını kızın kardeşlerine verildiğini ifade etmiştir (Zagryajskiy, 1876, 27-28). Buradan hareketle kalının ister kız ister damat tarafından toplandığı veya verildiği kimselere bakıldığında tamamen bir sosyal olgu, hatta sosyo-ekonomik bir müessese olarak meydana geldiğini ifade etmekte fayda vardır. Türk halkında yaygın bir şekilde görülen diğer bir adet de kız kaçırma adeti olmuştur ve Gönen'e göre kalının ana felsefesi bunun önüne geçmek ile yakından ilgili olmuştur (Gönen, 2010, 45-55). Kalının sosyo-ekonomik arka planını gözönünde bulunduran Ögel, babanın erkek çocuklarını evlendirmek için verdiği maddî destek şeklinde yorumlaması dikkat çekmektedir (Ögel, 2001, 252; a. mlf., 1979, 179).

Bütün bu görüşlerin yanında kalının diğer ekonomik anlamları da mevcuttur. Bunların başında kızın ailesindeki ekonomik sıkıntılar gelmektedir. Nitekim bu sıkıntılardan ötürü erken yaşlarda kızlarını evlendirdikleri de bir gerçektir. Bunun yanında evlendirilecek kızın çeyizini hazırlama amacıyla kalın istendiği de bilinen ekonomik bir konudur. Bazı durumlarda evlendirilecek kızın küçük erkek kardeşini evlendirme masraflarını temin etme anlamında büyük çaplı kalın isteme olayları da gerçekleşmiştir. Bazen de kalın fiyatının yüksek tutulmasıyla kızın değerinin yükseleceği fikri hakim olmuş, ekonomik anlamda erkeğin evlenme imkanını zora sokmuştur (Aslan, 2021, 44-45).

Türk halkı arasında hakim olan kalınla ilgili bu görüş bazen sosyal anlamda olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Örneğin, evliliğin zorlaşması, istenmeyen evlilikler, geline şiddet, çokeşlilik, berdel nikahı vb. Bütün bunların yanında, yukarıdaki görüşler doğrultusunda kalının sosyal ve ekonomik yönünü, erken dönemlerdeki devlet düzeninin olmayışıyla, dolayısıyla törece o günün bir nevi sosyal sigortası ve hayat teminatı olarak kabul edilmesiyle ilişkilendirmek mümkündür. Bu bağlamda, kalının ayrılma sonrasında karı koca arasında taksim edilmesinden hareketle, kalının bir sosyal sigorta olduğu ve kadına iade edildiğinden, sanki bir nevi manevi tazminat olarak da değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Bu yüzden Türkistan halkının töresinde kalınsız evlilik asla kabul edilmemiş, hatta ödenmemesi halinde bazı hukukî yaptırımlara bile gidilmiştir.

3.2. Kalının Hukuksal Zemini

Türkistan'daki uygulanagelen kalının hukukî yönü konusunda bilim adamları farklı fikir ve görüşler ortaya koymuşlardır. Bu bilim adamları kalını kendi bakış açısından değerlendirmeye çalışmış, kendi fikirlerini merkeze alarak konuyu hukukî zemine oturtmak istemişlerdir. Kalının hukuksal yönü konusunda Rus bilim adamı Malışev onun kızın bedeli (Malışev, 1902, 10-11), şarkıyatçı çift Nalivkin ve Nalivkina çeyiz ücreti (Nalivkin, 1886, 202, 207), Kırgız bilim adamı Koconaliev diyet parası olduğunu söylemişlerdir (Koconaliev, 2000, 85,86). Başka bir bilim adamı Tegizbekova da kalının Kırgız halkında mülk edinme yöntemi olduğunu ifade etmiştir. Bunu tasdik eder mahiyette Kırgızlardaki kız çocuğu doğumunda söylenen “Müjdemo isterim, kırk yıllık oldunuz!” şeklindeki atasözünü zikretmek yerinde olacaktır. Rus bilim adamı Abaşın, kalının kızı alım hakkı olduğunu ifade ederken (Abaşın, 1995, 155-161), Zagryajskiy kalının sadece ekonomik bir olgu olmadığına, inançla ilgili mitolojik bir şey olduğuna değindiğini görmek mümkündür (Zagryajskiy, 1786). Bu görüşü destekleyen Makovetskaya, Kırgızlardaki kalın uygulamasının mitolojik anlamda, kutsal bir adet olduğunu söylemiştir (Makovetskaya, 1886, 5). Bir diğer Özbek bilim adamı Eşmurodova, kalının bir alım gücü olduğuna, hatta kalının çok evliliğe sebep olduğuna dikkat çekerken (Eşmurodova, 2017, 184-185), Kırgız hukuk tarihçisi Börübaşov kalının asıl anlamı kızın bedeli olduğuna dikkat çekmiştir (Börübaşov, 2015, 302). Eşmurodova'nın fikrini destekleyen Polyakov da, kalının temel felsefesinin toplumdaki elit tabaka ile sıradan halkın asimile olmaması için icat edilen bir sınırlandırma olduğunu belirtmiştir (Polyakov, 1992, 54-57).

Anadolu'daki başlık parasını konu edinen pek çok araştırma mevcuttur. Hatta bu konuyu Çin kaynaklarına dayandırarak araştıran Kapusuzoğlu, kalının Türklerin en eski adetlerinden olduğunu, paraya ulaşılabilir olmayan zamanlarda kızın ailesine edilen hizmeti kalın olarak betimlemesi dikkat çekicidir (Kapusuzoğlu, 2014, 515). Bu da olsa maddî açıdan kızı almaya muktedir olmayan yiğidin başlık parasını ödeme yöntemi olarak varsayılabilir. Hatta, bu yüzden kalın ödemeye gücü yetmeyenlerin kızı kaçırmaya yöneldikleri de görülmüştür. Karşı fikri savunan Benedict, kalının kocanın karısına erkek çocuk doğurarak kendisinin neslini devam ettirmesi için ödediği bir ücret olduğunu dile getirmiştir (Benedict, 1974, 4). Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadınların statüsünü araştırma konusu edinen Maydaer, mehir Osmanlı Devleti'nde kadınların servet edinme yollarından biri olduğunu dile getirmiştir (Maydaer, 2006, 30-46). Aynı fikri yukarıda Tegizbekova da Türkistan özelinde ifade ettiğini dile getirmiştir (Tegizbekova 2016, 136-137). Bu da başlık parasının imparatorluğun son dönemlerinde yanlış algılanmasına, dolayısıyla kaleme alınan birçok fıkıh eserlerinin konusunu teşkil etmeye sebep olmuştur.

Türk tarihçisi Ögel “Kalın, babanın sağ iken oğullarının evlenebilmeleri için verdiği paydır” şeklinde tanımlamış, bu yüzden ayrılık olduğu takdirde kalının kocaya iadesinin gerekliliğinden bahsetmiştir (Ögel, 1979, 179, 252). Bir diğer araştırmacı Türkdoğan, “Başlık, her devirde, her zaman sosyal değişme sürecine uygun olarak kılık değiştirmiştir” şeklindeki ifadesiyle (Türkdoğan, 1976, 315), aslında kalının her toplumda kendi varlığını daima koruduğunu ve koruyacağını dile getirmiştir.

Türkistan halkı arasında kalının konuşulduğu nişan meclisinde damat ve gelin adaylarının bulunması zorunlu tutulmuştur. Hatta, nişan yemeği hazırlanarak mahalle ahalisine ilan edilmesi de adet olmuştur. Nitekim bu uygulamayı günümüz Türkiye'sinin Van iline bağlı Ulupamir köyündeki Kırgız halkı arasında da görmek mümkündür. Bu bağlamda Türkistan'daki kalın ve Anadolu'daki başlık parası anlayışının birbirine mezc edilmiş modeli olarak Türkiye'nin Van ilindeki Kırgızların

uygulamaları örnek gösterilebilir. Kısaca, kızın babasının tertip ettiği yemekte mahalle aksakallarının kalın miktarını belirlemesi, ardından onların şahitliğinde kızın babasına kalının teslim edilmesi söz konusudur. Bugün Van'daki kalın miktarları bin dolar civarında olup, genelde düğün masrafları ve çeyiz için harcanmaktadır. Türkistan'daki kalın düşüncesi de halen aynı anlam ve fonksiyonunu devam ettirmektedir (Özer, 2016, 875).

Kalının hukuksal zeminini yukarıdaki görüşler esasında İslam hukukunun aksine Türkistan halkı arasında nişan ve buna ilişkin kalın meseleleri hukukî açıdan zorunluluk anlamını taşıdığını söyleyebiliriz. Bunun ardında da erken dönemlerde henüz sistematik anlamda devlet sisteminin tam oturtulmadığı, hukukî anlamda yarı göçebe olarak kabileler şeklinde yaşadıkları dönemlerde, bir nevi sosyal sigorta olarak kabul etme düşüncesi yatmaktadır. Bu bağlamda, kalının ayrılma sonrasında karı koca arasında taksim edilmesinden hareketle, kalının bir sosyal sigorta olduğu ve kadına iade edildiğinden, sanki bir nevi manevi tazminat olarak da değerlendirilebilir. Bu yüzden Türkistan halkı arasında kalınsız evlilik asla kabul edilmemiş, hatta 1907 Yılında Prejevskiy (Karakol) Şehrinde Kabul Edilen “Ereje-6” Maddelerince, ödenmemesi halinde bazı hukukî yaptırımlara bile gidilmiştir (Kariev, 2022, 629-631).

4. Türk-İslam Geleneği Olarak Anadolu'daki Başlık Parası ve Uygulamaları

Orhun Yazıtları'ndan biri olan Suci Yazıtı'nda geçen “Kızımın kalınsız börtim” (yani “Kızımı başlıksız verdim”) ifadesi 7. yüzyıl Türk toplumunda evlenme akdinin sosyal ve ekonomik yönlerine dair önemli bir ipucu sunmaktadır (Aydın, 2022, 278). Bu ifade dönemin evlilik sözleşmelerinde kızın ailesine erkek tarafından “kalın” adı verilen bir başlık bedelinin verilmesinin varlığını göstermektedir. Kalın evlilik kurumunun bir parçası olarak ekonomik ve sosyal bir olguğu ifade etmekteydi. Söz konusu uygulamanın Türk boylarının göçleriyle birlikte, coğrafi olarak da taşındığı, özellikle Türklerinin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte Anadolu halk kültürü ve örfi hukuk sistemi içinde de, kendi varlığını sürdürdüğü müşahade edilmektedir. Ancak Türklerin İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte, İslam öncesi örf ve geleneklerin bir kısmı ya terk edilmiş ya da İslam hukukunun temel ilkeleriyle uyumlu olacak şekilde dönüştürülmüştür. Bu doğrultuda, İslam hukukunda açık bir şekilde tanımlanmış ve evliliğin hukukî bir sonucu olarak ortaya çıkan mehir kurumu kalın uygulamasının yerini almıştır (Aksoy, 2015, 419-420). İslam hukuk literatüründe “mehir” evlenme akdi sonucunda kocanın karısına vermekle yükümlü olduğu malî bir haktır. Mehri, evlenmenin geçerliliği için şart koşan mezhepler olduğu gibi akdi geçerli saymakla birlikte, mehri bir vecibe olarak gören görüşler de mevcuttur (Aydın, 2003; Orhan, 2021, 34-46). Bu durum mehrin kadının evlilik içinde ekonomik güvenliğini sağlamayı amaçlayan bir hak olarak da değerlendirmemizi mümkün kılar. Dolayısıyla, mehir uygulaması hem hukukî hem de sosyal yönüyle, kalın uygulaması ile benzer özelliklere sahiptir denilebilir.

Anadolu'da hüküm süren Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde İslam hukuku çerçevesinde mehir uygulamasının varlığına rağmen, başlık parası benzeri teamüllerin halk arasında yaşamaya devam ettiği de kaynaklarca belgelenmiştir. Özellikle, Anadolu'nun taşra bölgesinde yaşayan Türkler arasındaki evlenme süreci, hem mehrin verilmesi hem de kadının ailesine maddî bir karşılık sunulması şeklinde, çift yönlü bir yapıya bürünerek varlığını sürdürmüş denilebilir (Özbek, 2001, 41-58).

4.1. Selçuklu

Büyük Selçuklu Devleti döneminde, Anadolu'nun bir kısmında esaslı İslam hukuku ile yönetilmiştir. Bununla birlikte kaza-yargı işlerinin örfi hukuk ile yapıldığı da bir gerçektir. Evlenme işlemleri İslam hukukunun normatif yapısı ve Türklerin İslam öncesi örfi gelenekleriyle özdeşleşmiş bir toplumsal yapı olduğu söylenebilir. Bu noktada, Selçuklu topraklarında klasik fıkıh literatüründe tanımlanan mehir kavramı, evlenmenin hukuki bir sonucu olarak, erkek tarafından kadına verilen malî bir yükümlülük şeklinde değerlendirilmiştir (Altan, 2001, 15-20; Menekşe, 2021, 159-162). Ancak, bu dinî müessesenin yanında, özellikle hanedan mensupları ve bürokrat zümreler nezdinde başlık parası ya da diğer adıyla kalın uygulamasının da, belirli ölçülerde devam ettirildiği gözlemlenmiştir.

Nitekim, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucularından olan Tuğrul Bey'in Abbâsî halifesi Kaim Biemrillâh'ın kız kardeşiyle evlenme teşebbüsünde, evlilik müzakerelerinin bir parçası olarak 400 gümüş dirhem ve bir miskal altın tutarında hediye tespit edilmiş olması, kalın uygulamasının resmî evlilik anlaşmalarında da dikkate alınmış olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar Tuğrul Bey'in Rey'e doğru yola çıktığı esnada Tebriz civarında vefat etmesi nedeniyle bu evlilik gerçekleşmemiş olsa da, bu hadise başlık parası uygulamasının, hanedanlar arası ittifaklarda sembolik bir malî protokol olarak sürdüğünü ortaya koymaktadır (Makdisi, 1970, 259-275; Şebankâreî, 2009).

Benzer bir durum Sultan Melikşâh devrinde de gözlemlenmektedir. Melikşâh'ın eşi ve Sultan Alparslan'ın gelini olan Terken Hatun'un kızı Mahmelek Hatun için Abbâsî halifesi Muktedî Biemrillâh'ın evlenme talebinde bulunduğu bilinmektedir. Halifenin bu isteğini Melikşâh doğrudan eşine havale etmiş ve karar yetkisini Terken Hatun'a bırakmıştır. Terken Hatun ise kızına Gazneli ve Karahanlı sultanlarının da talip olduğunu belirterek, halifeye tercih hakkını kullanabilmesi için 400.000 dinar gibi, oldukça yüksek bir başlık bedeli teklif etmiştir. Halifenin veziri bu teklifin siyaset ve edep açısından uygun olmayacağını ifade etmiş; neticede taraflar arasında 50.000 dinar süt hakkı, 100.000 dinar mehir bedeli ve halifenin başka bir kadınla evlenmemesi şartı üzerinde mutabakat sağlanarak evlilik gerçekleştirilmiştir (Turan, 2012, 2007-208; Sutay, 2018, 316-317). Bu örnekler başlık uygulamasının siyasi ve sosyal bir olgu niteliği taşıdığını göstermesi bakımından önemlidir.

Daha sonra Anadolu Selçuklularında başlık ve mehir uygulamalarının hanedan evliliklerinde de daha somut ve yüksek bedellerle yapıldığı da dikkat çekici bir unsurdur. Nitekim, Sultan II. Gıyâseddin'in Halep Emiri'nin kızıyla evlenme teşebbüsünde 50.000 dinar mehir belirlenmiştir. Aynı şekilde, Halep Emiri'nin erkek evladı da Sultan'ın kız kardeşiyle evlenmek istediğinde, Sultan bu evlilik için yine aynı miktarda mehir talep etmiştir (Uyumaz, 2001, 121-130; Kaçın, 2017, 97-121).

Saray çevresi dışında, Selçuklu toplumunun genelinde de benzer örfi uygulamaların sürdüğü ve halk nezdinde başlık parasının mehir ile birlikte verildiği pek çok kaynakta zikredilmektedir. Anadolu Selçukluları döneminde evlenme süreci hem İslam hukukunun esaslarına uygun biçimde gerçekleşmiş hem de Orta Asya'dan taşınan örfi gelenekler bu sürece eşlik etmiştir. Evlenme, doğum ve çocuğun eğitimi halk arasında hayatın merkezi unsurları olarak değerlendirilmiştir. Erkek tarafı evlilik sırasında kıza genellikle başlık parası vermekteydi, bu ödeme zaman zaman doğrudan mehir yerine geçmekte ya da onunla birlikte ayrı bir kalem olarak da verilebilmekteydi. Kız tarafı ise ev için çeyiz hazırlayarak evliliğe katkı sağlamaktaydı (Orhan, 2016, 77-78; Korunur, 2023, 4304-4312). Böylece, Anadolu Selçuklu dönemi aile yapısında

Türkistan menşeli pek çok adetin, aslında Anadolu'daki gündelik hayatta da kendi varlığını sürdürüldüğünü göstermektedir.

4.2. Osmanlı

Anadolu'da Selçuklulardan sonra uzun zaman hüküm süren Osmanlı Devleti'nin temel yapısı hakkında ayrıntılı bilgilere sahibiz. Osmanlıda temel olarak İslam hukukunu esas alan bir hukuk düzenine sahip olmakla birlikte, bu sistemin yanında örfi hukuk mekanizmalarını da geliştirmiştir. İslam hukukunun bazı alanlarda yeterince açık hüküm içermemesi veya uygulanabilirliğinin sınırlı olması nedeniyle Osmanlı yönetimi örfi dayalı hukukî düzenlemeleri kullanmışlar. Şer'îye mahkemeleri kadıların başkanlığında faaliyet göstererek fıkıh kitaplarında yer alan kurallar doğrultusunda karar verirken örfi hukukun uygulanmasında ise divan-ı hümayun ve mülki idare görevlileri gibi farklı idarî ve adlî mekanizmalar devreye girmiştir (İnalçık, 2005, 39-48; Gedikli, 2005, 187-213).

Osmanlı hukuk sisteminde evlilik kurumuna dair uygulamalar bu ikili kaynaklanan teamüllerle şekillenmiştir denilebilir. Anadolu'da hukuk uygulamasında mehir şer'îye sicillerinde ayrıntılarıyla kayıt altına alınmış mahkemelerde ispat aracı olarak kullanılmış ve hukukî güvence altına alınmıştır. Buna karşılık kalın ve başlık terimleri daha ziyade İslam öncesi Orta Asya Türk toplumlarına dayanan örfi temelli ve sosyal içerikli uygulamalar olarak görülmüştür. Aralarındaki fark zamanla değişiklik göstermekle birlikte bazı kaynaklar bu iki kavramı farklı anlam düzeylerine oturtmaktadır. Buna göre "kalın" evliliğin gerçekleşmesi için erkeğin veya ailesinin kız tarafına verdiği malı, "başlık" ise evlilik gerçekleştikten sonra verilen hediye ifade etmektedir. Bu yoruma göre kalın, evliliğin gerçekleşme şartı gibi görülürken; başlık gönüllülük esasına dayanan ve bağlayıcılığı bulunmayan bir hediye olarak değerlendirilmiştir (Akgündüz, 1992; a.mf.).

Osmanlı toplumunda mehir şer'î temele dayandığı için hukukî olarak her zaman korunmuş ve mahkemelerce icra edilebilir bir alacak hakkı olarak değerlendirilmiştir. Buna karşın kalın ve başlık ise örfi teamüllerin bir yansıması olup hukukî olarak farklı muamele görmüştür. Aydın'a göre, mehir hukukî; kalın ve başlık ise sosyal iki ayrı vakıdır. Her ne kadar bu üç kavram birlikte zikredilmiş olsa da, Osmanlı hukuk sistemi özellikle başlık ve kalın uygulaması fonksiyonu ve yaygınlığı bakımından mehri geçmiş ve ondan daha etkin olarak yayılmıştır.

I. Murad'ın kızı Nefise Sultan'ın Karaman Beyi Alâeddin Bey ile evliliğinde, hem mehir gönderilmiş hem de "rüsûm-ı kalın ve başlık" adı altında ek ödemeler yapılmıştır. Bundan başka normal vatandaşlar arasında mehir ile birlikte başlık parası uygulamasının yaygın olduğunu gösteren çok kayıtlar vardır (Sümer, 2001; Şafakçı, 2020, 105-134).

19. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı toplumunda evlilikle bağlantılı olarak sürdürülen bazı örfi uygulamaların özellikle mehir dışında cereyan eden başlık parası uygulamalarının, çeşitli sosyo-ekonomik ve toplumsal sorunlara yol açtığı görülmüştür. Başlık parasının mehir gibi kadına ait bir hak olmaktan ziyade, doğrudan kızın babasına veya ailesine verilen bir ödeme olması ve bu uygulamanın zamanla mehir kurumunun önüne geçerek bir tür "rüşvet" işlevi kazanması, gerek resmî otoriteler gerekse hukukçular nezdinde eleştirilere konu olmuştur. Başlık parasının yüksek meblağlara ulaşması kırsal bölgelerde evlenme çağındaki erkeklerin evlilik gerçekleştirememesine neden olmuş, bu durum kız kaçırma vakalarının artmasına ve evlilik yaşının gecikmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca evlilik kurumunun ticarî bir

mahiyet kazanması ve başlık parası yoluyla kız çocuklarının bir maddi kazanç aracı olarak değerlendirilmesi, bu geleneğe yönelik eleştirilerin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda başlık parasının nikâhın bir gereği değil; aksine toplumda evliliğin sağlıklı biçimde gerçekleşmesini engelleyen örfi bir külfet haline geldiği yönünde kanaat oluşmuştur (Temel, 2019, 79-83).

Osmanlı merkezi idaresi bu toplumsal sorunların çözümüne yönelik birtakım düzenlemelere gitmiştir. Nüfus politikaları, toplumsal huzur ve evlilik kurumunun istikrarı göz önünde bulundurularak 1846 yılında düğün vergisi kaldırılmış, 1850 yılında ise evlenmek isteyenlerin almakla yükümlü oldukları nikâh izinnamelerinin ücretleri azaltılmıştır. Aynı yıl Osmanlı Devleti merkezi tarafından çeşitli eyaletlere gönderilen fermânlarla, başlık parası uygulaması resmen yasaklanmıştır (Avcı, 2007, 2-6). Bu fermanlarda başlık parası, sosyal dayanışmayı zedeleyen, gençlerin evliliğe erişimini zorlaştıran ve kız çocuklarını birer maddi değer olarak gören anlayışı pekiştiren bir uygulama olarak nitelendirilmiştir.

Bu yasaklama süreci 1917 tarihli Hukûk-ı Aile Kararnâmesi ile hukukî bir zemin kazanmış ve böylece başlık parası açıkça kanun dışı ilan edilmiştir. Söz konusu kararnâmenin ilgili maddesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bir kızı tezvic veya tezvic için ebeveyn veya akrabasının zevcden akçe ve eşya-yı saire almaları memnudur.” (Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, 2017)

Bu yasaklamalara rağmen özellikle taşra mahkemelerinde şer‘iyye sicillerinde başlık ve kalın uygulamalarının devam ettiğine dair çok sayıda örnek kayda geçmiştir. Örneğin, Diyarbakır kadı sicillerinde yer alan bir davada, başlık parasını kızın babasına veren bir adam, evlilik gerçekleşmediği için bu paranın iadesini talep etmiş; iade gerçekleşmeyince mahkemeye başvurmuştur (Diyarbakır Şer‘iyye Sicilleri Amid Mahkemesi 3712 Numaralı Sicil (1732-1798, 2013). Bu ve benzeri örnekler başlık parasının hukukî bağlayıcılığı olmayan ancak sosyal olarak yaygın bir teamül olduğunu göstermektedir.

Kalın’ın hukukî ve sosyal mahiyeti üzerine Osmanlı döneminden günümüze kadar pek çok araştırmacı farklı yorumlar yapmıştır. Benedict ve Cin gibi yazarlar, kalının evliliğin bir tür bedeli mi, yoksa nezaket hediyesi mi olduğu sorusunu tartışmışlardır. Benedict’e göre kalın, kadının çeyiz masraflarına katkı için verilen bir ödeme olup, aynı zamanda aileye saygınlık kazandıran bir uygulamadır (Benedict, 1974, 1-39). Halil Cin ise kalını, düğün masraflarına katkı amacıyla verilen sosyal nitelikli bir hediye olarak değerlendirir. Kalının miktarı tarafların ekonomik durumuna göre değişmekte, nakit para, hayvan veya eşya şeklinde olabilmektedir (Cin, 1974, 273-277).

5. Başlık Parası Kaynaklı Davalar

Osmanlı döneminde özellikle taşra bölgelerinde başlık parası ve kalın uygulamalarının yaygın olduğu görülmektedir. Yasaklansa bile bu uygulamanın devam ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle başlık parası verdikten sonra eğer taraflar evlenmeden ayrıldıklarında daha sonraki süreç ile ilgili davaların örnekleri hayli çoktur. Örneğin Diyarbakır kadı sicillerinde yer alan bir davada, başlık parasını kızın babasına veren bir adam, evlilik gerçekleşmediği için bu paranın iadesini talep etmiş; iade gerçekleşmeyince mahkemeye başvurmuştur (Diyarbakır Şer‘iyye Sicilleri Amid Mahkemesi 3712 Numaralı Sicil (1732-1798, 2013).

Başlık parasının devlet tarafından yasaklanmasından sonra şer'i mahkemelerde başlık parası sebebiyle erkek tarafının şikâyeti sonucu ortaya çıkan davalara da rastlanmaktadır. Bunların bazıları kişisel anlaşmazlıklardan çıksa bile, bu sebeple dava açılabilmesi açısından dikkat çekici örneklerdir. Başlık parasını evlenmeden önce veren erkek tarafı, evlendikten bir süre sonra karşı tarafı dava ettiği de görülmektedir. Örneğin; 1878 yılında Antep'te Kocaoğlan mahallesinde Deveci Hacı Ömer, evlendikten on iki sene sonra mahkemeye başvurarak evlilik aşamasında eşi Zeynep'in ağabeyi Apo'nun kendisinden 1200 kuruş talep ettiğini ve eğer vermezse kız kardeşini vermeyeceğini söylediği ifade etmiştir. Hacı Ömer evlenmek için bu parayı vermiştir. Apo'nun ölümüyle beraber Hacı Ömer bu parayı geri alabilmek için mahkemeye başvurmuştur. Hacı Ömer, mahkemede bu parayı verdiğine dair şahitler gösterince Apo'nun terekkesinden 1200 kuruş kendisine iade edilmiştir (Temel, 2019, 82).

1891 yılında Burdur'da Hasan ile Vesile evlendikten bir süre sonra Hasan'ın babası Ahmet, Vesile'nin babası Hüseyin'i ağalık ismiyle aldığı 735 kuruş başlık parasını şeriata aykırı gerekçesiyle iade etmesini mahkemeden talep etmiştir. Mahkeme paranın geri verilmesine karar vermiştir (Göçer, 2010, 44).

Antep'in Şeker isimli köyünden Ahmed, oğlu Mehmed için Dahni köyünden Veli'nin kızı Fatma'yı istemiştir. Mahkeme kaydından dokuz sene önce yani 1882 senesinde yaşanan bu olayda, Fatma'nın erkek kardeşi Molla Ali, nikâha engel olmamak şartıyla kalın ismi adı altında Ahmed'den 1000 kuruş almış ve Ahmed bunun makbuzunu mahkemeye sunmuştur. Molla Ali ise bu parayı kardeşinin çeyiz masraflarına harcadığını mahkemede ifade etse de Mehmed'in elinde olan makbuz ve Mehmed'in lehine tanıklık yapan şahitlerin ifadeleri sonucu verilen paranın Molla Ali'den alınmasına karar verilmiştir (Babanınoğlu, 2004, 181-182).

6. Türk Pozitif Hukukunda Başlık Parası

Başlık parası uygulaması Türk pozitif hukuk sisteminde açıkça düzenlenmiş bir kurum olmamakla birlikte gerek yargı kararlarında gerekse hukuk doktrininde bu tür ödemelerin hukuki niteliği ve sonuçlarına ilişkin çeşitli değerlendirmeler mevcuttur. Başlık parası evlilik akdi öncesinde veya sonrasında çoğunlukla erkek tarafından, kadının ailesine yapılan ve çoğu zaman sosyal teamüllere dayanan bir ödeme olup, modern hukuk ilkeleri bağlamında tartışmalı bir statüye sahiptir (Fidan-Yeşil, 2018, 151-164).

Türk Medeni Hukuku çerçevesinde evlilik iki kişinin karşılıklı rızasına dayanan bir özel hukuk sözleşmesi olmakla birlikte, kamu düzeni ve genel ahlak ilkeleriyle de yakından ilişkilidir. Bu nedenle evlilik akdinin herhangi bir maddi karşılığa bağlanması veya evliliğin bu tür bir ödeme şartına tâbi tutulması, kamu düzenine ve genel ahlak kurallarına aykırı addedilmektedir. Yargıtay içtihatlarında bu durum açık biçimde ifade edilmiştir. Nitekim yüksek mahkeme kararlarında da şu görüşe sıklıkla yer verilmektedir:

“Başlık parası adı altında ödenen para, genel ahlaka ve kamu düzenine aykırı olduğu için eksik borç niteliğindedir ve dava yolu ile talep edilemez” (Yargıtay, 2015;2016).

Bu içtihadı göre başlık parası niteliğindeki ödemeler Türk Borçlar Hukuku'nda eksik borç kapsamında değerlendirilmekte ve bu tür borç ilişkileri alacaklının borçluya karşı cebri icra veya dava yoluna başvurmasını engellemektedir. Başka bir ifadeyle başlık parası ödeme taahhüdü içeren bir sözleşme yapılmış olsa dahi, bu

sözleşme geçerli kabul edilse bile, ödeme yapılmadığı takdirde mahkemeler nezdinde ifâsı talep edilemez ve ödeme yapılmışsa da iadesi kural olarak mümkün değildir (Öz, 2020, 8-40).

Türk hukuk doktrinde de bu hususa ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bazı yazarlar başlık parasına ilişkin sözleşmeleri mutlak butlanla sakat saymakta ve bu nedenle hem ifâsının hem de ifâ edilmişse iadesinin mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Diğer bazı görüşlere göre ise bu tür ödemeler, eğer açıkça evlilik akdiyle doğrudan ilişkilendiriliyor ve evliliğin şartı haline getiriliyorsa Borçlar Kanunu'nun "ahlaka ve kamu düzenine aykırı sözleşmeler" hükmü (TBK, 27) çerçevesinde hükümsüz sayılmalıdır. Ancak ödeme yapıldıktan sonra evlilik gerçekleşmezse, başlık parası adı altında verilen meblağın, sebepsiz zenginleşme hükümleri çerçevesinde (TBK, 77 vd.) iadesi talep edilebileceği görüşü de bulunmaktadır.

Yine uygulamada başlık parasının evlilik gerçekleşmeden verilmesi ve daha sonra evlilikten vazgeçilmesi halinde bu paranın "evlenme vaadi" kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği de tartışma konusudur. Bazı yargı kararlarında başlık parası ödemesi evlenme vaadine bağlı bir edim olarak görülmüş ve evlenme gerçekleşmediği için verilen meblağın iadesine hükmedilmiştir. Ancak bu tür kararlar genellikle taraflar arasındaki ilişkinin detaylarına ve yerel örf-adetlere göre şekillenmektedir (Büyüktanır-Karaosmanoğlu, 2017, 215-232).

Sonuç olarak, Türk hukukunda başlık parası mehir gibi hukuken tanımlanmış ve korunan bir müessese olmayıp, daha çok sosyo-kültürel bir âdet olarak kabul edilmekte fakat modern hukuk ilkeleri çerçevesinde kamu düzeni ve genel ahlak ilkelerine aykırı görülmektedir. Bu nedenle başlık parasına ilişkin ödemeler Türk hukukunda dava yoluyla talep edilemeyen, hukuki yaptırım gücü bulunmayan eksik borç kapsamında değerlendirilmekte; yapılan ödemelerin ise ancak belirli koşullar altında iadesi mümkün olabilmektedir.

Sonuç

Dünya tarihinde kendi adından bahsettiren büyük imparatorluklar ve devletlerin ardında onların kendi değerleriyle donatılmış hukuk sisteminin yer aldığı bilinmektedir. Bu bağlamda, Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan koca Türk dünyasının hukuk anlayışı, bunun içinde İslam'la yoğurulmuş aile yapısı, ona ilişkin ve onu ayakta tutan kalın anlayışı makalemizin konusunu teşkil etmiş, aşağıdaki önemli bulgulara ulaşılmıştır:

1. Kalın kavramının İslam'dan önceki tarihimizin bir parçası olarak günümüze kadar ulaşması bir gerçektir.
2. Türkistan'daki kalın ve Anadolu'daki başlık parası anlayışının en eski verilere dayandırılan tarihî bir dayandığı mevcuttur.
3. Kalın ve başlık parasının İslam hukukundaki mehir kavramıyla bazı farklılıklarla beraber neredeyse aynı olduğu kanaatine varılmıştır.
4. Türkistan'da kalın aktif olarak maddî destek, sosyal araç, kültürel bir kimlik olarak kendi varlığını sürdürmesi söz konusudur, bugün de aynı maksatta aktif olarak fonksiyonelliğini korumaktadır. Bazen de bu maksatlar dışındaki amaçlar için enstürmentalizm olarak kullanıldığı da gerçektir.
5. Anadolu'daki başlık parası Tanzimat sonrası Aile Hukuku Kararnamesi'nde açıkça yasaklanmıştır. Bu bağlamda eksik borç olarak değerlendirilmiştir. Ancak, evliliğin iptali durumunda verilen başlık parasının mahkemece iadesi söz konusu olabilmektedir.

6. Türkiye'nin Van ilindeki Ulu-Pamir köyü başta olmak üzere bazı kırsal bölgelerde hala kendi varlığını devam ettiren başlık parası, günümüzde sosyo-ekonomik anlamından daha ziyade tarihsel ve kültürel kimliğimizin bir parçası olarak mevcudiyetini korumaktadır.
7. Son zamanlardaki batıdan doğuya doğru esmekte olan ve aile kurumunun geleceğini tehdit eden individualizm afeti karşısında aileyi korumak hepimizin borcudur.
8. İslam öncesine kadar uzayan kalın veya başlık parasınının Türk Dünyası'nı birleştirici bir konuma yerleştirilmesi, özümüzün sosyo-ekonomik, tarihsel ve kültürel kimliği devam ettirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Kaynaklar

- Abaşın, Sergey. *Kalım i Mahr v Sredney Azii: Pravo ili Ritual*. Zvenigorod: İnstitut Etnologii i Antropologii RAN, 1999.
- Abramzon, S.M. *Kırgız cana Kırgızistan Tarihi Boyunca Tandalma Emgekter*. Bişkek: Kırgızstan Sooros Fondu, 1973.
- Abramzon, S.M. *Kırgızı i ih Etnogenetiçeskie i İstoriko-Kulturnie Svyazi*. Frunze: Kırgızistan, 1990.
- Akmataliev, Amantur. *Kırgızdın Köönörbös Döölöttörü*. Bişkek: Raritet, 2022.
- Aksoy, Mustafa. “Damga (Tamga) Kavramı Bağlamında, Oğuz Damgaları mı, Türk Damgaları mı?” Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri. ed. Tufan Gündüz vd. 413-430. Ankara: Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2015.
- Aksoy, Mustafa. “Sosyal Hayatımızdaki Başlık-Kalın ve Mehir Kavramlarının Sosyolojik Tahlili”. *İnsan Bilimleri Dergisi* 8/1 (2011), 1-4.
- Altan, Ahmet Atilla. *Selçuklularda Adliye Teşkilatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Anişkov, İ. *K Voprosu o Kalıme: Oçerki Narodnoy Jizni Severnogo Turkestana*. Taşkent: y.y., 1985.
- Argınbaev, N. A. *Semya i Semeynye Obryadı u Narodov Sredney Azii i Kazahstana*. Moskva: y.y., 1978.
- Aslan, Mahsum-Aslan, Abdülgalip, “Bir Gelenek Olarak Başlık Parası ve İslam Hukukunun Bakış Açısı”, Editörler: Zekerya Sarıbulak-Mahsum Aslan, *Hakkari İlahiyat Yazıları-II*. Van: Peywend Yayınları, 2021.
- Arsal, Sadri Maksudi. *Türk Tarihi ve Hukuk*. İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi Yayınları. b.y.: y.y., 1947.
- Avcı, Yasemin. “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Döneminde ‘Otoriter Modernleşme’ ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi”. OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi). S.21, Ankara: 2007: 1–18.
- Avcı, Yasemin. “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Döneminde ‘Otoriter Modernleşme’ ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi”. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 21/21 (Nisan 2007), 1-18. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000293
- Aydın, Erhan. *Eski Türklerde Gündelik Hayat*. İstanbul: Kronik Yayıncılık, 2022.
- Aydın, Mehmet Akif. “Mehir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/389-391. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Babanınoğlu, Yüksel. 155 No’lu (H. 1308-1310) Gaziantep Şerhiye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004

- Barnouw, Viktor. *An Introduction to Anthropology-Ethnology U.S.A.* (b.y.: y.y., 1975).
- Benedict, Peter. *Hukuk Reformu Açısından Başlık Parası ve Mehr*. Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, 1974.
- Biçurin, N. Ya. *Sobranie Svedeniy o Narodah: Obitavşih v Sredney Azii v Drevnie Vremena*. Moskva: İzdatelstvo AN SSSR, 1950.
- Börübaşov, B. İ. *İstoriya Gosudarstva i Prava Kirgizskoy Respubliki*. Bişkek: y.y., 2015.
- Büyüktanır, Burcu Gülseren Özcan - Karaosmanoğlu, Dila Okyar. “Evlenmeye Zorlamak için Öngörülen Cayma Tazminatı Ya Da Cezai Şart Dava Edilemez; Ancak Yapılan Ödemeler De Geri İstenemez”. Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 7/1 (Haziran 2017), 215-232.
- Cin, Halil. *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Doktora Tezi, 1974.
- Diyarbakir Şer’iyye Sicilleri Amid Mahkemesi 3715 Numaralı Sicil (1065/1655). ed. Ahmet Zeki İzgöer. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2013.
- Dobrosmislov, A.H. *Taşkent v Proşlom i Nastoyaşşem: İstoričeskiy Oçerk*. Taşkent: y.y., 1912.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. *el-Ahvâlü ’ş-Şahsiyye*. Kahire: Dârü’l-Fikri’l-Arabî, 2015.
- el-Küleybûlî, Abdurrahman b. Muhammed b. Suleyman. *Mecmaü’l-enhur fî şerhi Multeka’l-ebhur*. Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-i’lmiyye, 1998.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 3. Baskı. İstanbul: Ensar Yayınevi, 2010.
- Erkul, Ali “Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri”. *Türkler Ansiklopedisi*. 3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Eşmuradova, N.D. “Pravove Polojenie Jenşin v Kirgizskom Traditsionnom Obşestve”. *Interactive Science* 13 (2017), 184-185.
- Fidan, Fatma- Yeliş, Yeliz. Nedenleri ve Sonuçları İtibariyle Başlık Parası: Başlık Parasıyla Evlenen Kadınlar Üzerine Bir Araştırma, *Journal of Current Researches on Social Sciences* 8/1 (2018), 151-164.
- Fielstrup, F.A. *İz Obryadovoy Jizni Kirgizov Naçala XX Veka*. nşr. B.H.Karmışova - S.S.Gubaeva. Moskva: NAUKA, 2002.
- Gedikli, Fethi. “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5 (Mayıs 2005), 187-214.
- Göçer, Güngör. “220 ve 221 Numaralı Şer’iyye Sicillerine Göre Burdur’un Sosyo-Ekonomik Tarihi (1889-1893). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Gönen, Sinan. “Türk Kültüründe Kız Kaçırarak Evliliğin Köy Seyirlik Oyunlarındaki İzleri”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 29 (2010), 45-55.
- Grodekov, N. İ. *Kirgızı i Karakirgızı Sırdarinskiy Oblasti: Yuridičeskiy Bit*. Taşkent: Tipolitografiya S.İ.Lathina, 1889.
- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed el-Makdisî. *el-Mugnî fî fikhi’l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*. Beyrut: Dârü’l-fikir, 1984.
- İnalçık, Halil. *Osmanlıda Devlet, Hukuk, Adalet*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2005.
- İnan, A. *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998.
- Kaçın, Bülent. “Büyük Selçuklular’da Evlilik Merasimleri”. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 2 (Aralık 2017), 97-121.
- Kadırov, K. *Kirgizstan: Traditsii i Oibiçai Kirgizov*. Bişkek: Raritet, 2005.
- Kambarova, G. E. “Salttuu Kudalaşuudagı İrim-Cırımdar: Tüştük Kirgizstan Misalında”. *Nauka: Novie Tehnologii i İnavatsii Kirgizstana* 12 (2015), 206-207.
- Kapusuzoğlu, Gökçen. “Çin Kaynaklarına Göre Türk Kültür Çerçevesinde Evlenme ve Cenaze Gelenekleri”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 34/58 (2014), 515.

- Kariev, Aitmat. “Kırgız Örf-Âdetindeki Kalın Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Analizi (18-19. yy)”. *Dergiabant* 9/2 (Kasım 2021), 758-759.
- Kariev, Aitmat. “Kırgız Biy Mahkemeleri Hakkında Kısa Bir Analiz(XVIII-XX yy.)”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 89-101.
- Kariev, Aitmat. “Kırgız Halkının Nişanlılık ile İlgili Örf-Adetlerinin İslam Hukuku Açısından Analizi (18-19.yy.)”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/5, (2020), 4167-4183.
- Kariev, Aitmat. “Kırgız Halkının Örfi Hukuk Kodifikasyonu Denemesi Olarak “Ereceler” ve İslam Hukuku Açısından Analizi”. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4/8, (Temmuz 2022), 629-631.
- Kislyakov, N. A. *Oçerki po İstorii Semi i Braka u Narodov Sredney Azii i Kazahstana*. Leningrad: Nauka, 1969.
- Koca, Salim. *Türk Kültürünün Temelleri – II*. Ankara: Kültür Yayınları, 2010.
- Koconaliev, S.K. *Obiçnoe Pravo Kırgızov*. Bışkek: Fond Soros Kırgızstan, 2000.
- Korunur, Harun. “Anadolu (Türkiye) Selçuklu Devleti’nde Aile, Kadın ve Evlilik”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal* 9/ 74 (2023), 4304-4312. <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.71509>
- Köse, Nerin. “Eski Bir Evlenme Adeti ve Buna Bağlı Olarak Teşekkül Etmiş Halk hikayeleri”. *Buca Eğitim Fakültesi Yayın Organı* 2/3 (Ocak 1993), 82.
- Makdisi, George. “The Marriage of Tughril Beg-Tuğrul Bey’in Evliliği,” *International Journal of Middle East Studies* 1/3 (1970), 259-275. <https://doi.org/10.1017/S002074380002420X>
- Makovetskaya, P.E. *Materialı: Dlya İzuçeniya Yuridiçeskih Obiçaeve Kirgizov*. Omsk: Tipog. Okruj. Ştaba, 1886.
- Malışev, N. M. *Obiçnoe Semeynoe Pravo Kırgızov*. Yaroslav: Tipografiya Guberskago Pravleniya, 1902.
- Maydaer, Saadet. “Osmanlı Klasik Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği)”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2006), 30-46.
- Menekşe, Ömer. *Selçuklu İslam Hukuku (Yükseliş Devri 1063-1092)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2021.
- Nalivkin, V. *Oçerk Bıta Jenşini Osedlogo-Tuzemnogo Naseleniya Ferganı*. Kazan: y.y., 1886.
- Omürbekova, Gulmira. “İstoričeskoe Razvitie İnstituta Braçnogo Dogovora v Kırgızskoy Respublike”. *Vestnik Ekonomičeskoj Bezapasnosti* 1 (2018), 216.
- Orhan, Hamdiye. *İslâm Hukukunda Değişim Olgusu Bağlamında Mehir*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Orhan, Seval. *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Evlilik (1075-1308)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Ögel, Bahaettin. *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1988.
- Ögel, Bahaetti. *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979.
- Öz, Turgut. *BK MD. 65 Kuralının Sınırlandırılması Sorunu ve BK MD. 20 Kuralı İle İlişkisi Rüşvet – Başlık Parası*. İstanbul: Aristo Hukuk Yayınevi, 2020.
- Özbek, Süleyman. “Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat: Mevlâna’nın Fihi Mâfih ve Mesnevi’sine Göre”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1(2001), 41-58.
- Özer, Murat. “Ulupamir Kırgızlarında Evlilikle İlgili Gelenekler”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 5/2 (2016), 875.
- Polyakov, S. *Everyday Islam: Religion and Tradition in Rural Central Asia*. New York: y.y., 1992.

- Potanov, L. P. *Nauçnaya Misl*. Taşkent: y.y., 1930.
- Sâbûnî, Abdurrahman. *Şerhu Kavâini 'l-ahvâli 'ş-şahsiyye es-Sûrî*. Dımaşk: y.y., 1989.
- Starınkeviç, İ.D. *Formu Zaklyuçeniya Braka u Turetskih Plemen Sibiri i u Koçevnikov Sredney Azii*. S.Petersburg: MAE, 1930.
- Stern, Jacobs. *General Anthropology*. b.y.: y.y., 1968.
- Sutay, Gonca. “Büyük Selçuklu Devletinde Kadın ve Siyaset: Terken Hatun Örneği”. *Uluslararası İslam ve Kadın Çalıştayı* (9 Haziran 2018). 307-340. Iğdır: Iğdır Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Sümer, Faruk. “Karamanoğulları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/454-460. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Şafakcı, Hamit. “Osmanlı İle Karamanlı Arasında Bir Kadın: İlaldı Hatun”. *BELLETERN* 84/299 (Nisan 2020), 105-134. <https://doi.org/10.37879/belleten.2020.105>.
- Şebankârêî, Muhammed. “Selçuklular”. çev. Ahmad Hesamipour. *Tarih Okulu Dergisi* 4 (2009), 137-161.
- Taşgıl, Ahmet. *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.
- TBK, Türk Borçlar Kanunu, Kanun No. 6098, 2011, <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110204-1.htm>
- Tegizbekova, Cıldız. *Obiçnoe Pravo Kirgizov: Brak i Semya*. Bişkek: Alattoo, 2016.
- Temel, Mehmet Selim. Osmanlı Devleti’nde Kız Kaçırma (1839-1908): Devlet, Cemaatlar ve Modernleşme. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 2012.
- Türkdoğan, Orhan. “Evlenmedeki Başlık Geleneğinin Sosyolojik Açıklaması”. *Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri IV* (1976), 315.
- Uyumaz, Emine. “Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad Dönemine (1220-1237) Bir Bakış”. *Cogito* 29 (2001), 121- 130.
- Wufuer, Mairihaba. “On Uigur Wedding Traditions and Change”. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 5/ 9 (2019), 169-191.
- Yargıtay, Yargıtay 3.Hukuk Dairesi Esas N:2015/13389 Karar N:2016/7993 (2015;2016)
- Zagryajskiy, G. *Yuridiceskiy Obiçay Kirgizov*, *Materialı Dlya Statistiki Turkestanskogo Kraya*. B.y.: y.y., 1876.

Extended Abstract

The World history is a big treasury from the perspective of nationalities’ memories. The big Turkish world is known so rich to these memories. Because it is one of the deep-rooted ancient nationalities that wrote history. The Turkish nationalities were living for centuries with their life rules that were called “Töre”. In this life rules there were so many more rules related with family. One of them is the bridge (qaling). And qaling plays a so meaningful role in the Turkish nationalities’ history that extended from Central Asia to Anatolia in the founding of the family. In this research article, we have talk on the qaling’s history, and it’s definition. Also, we have research in qaling’s varities with it’s amounts and it’s payment date. Additionally, we focused the qaling’s sosie-economical background and it’s legitimiation in our law system to the all researchmen who interested. All these themes were researched in the case of Central Asia firstly for understanding a Turkish bridge mark. Secondly, we researched the bridge implementation in Anatolia step by step. Preciselly, we talked on the Saljukids as a first. After this we researched the Osmaninds bridge understanding named “Başlık parası”. After all these also we found so interesting lawsuit based in bridge that archived in different archive museums of Türkiye. Finally, we have talk on the bridge place in the positive Turkish law system at now. As a methodology we gived the shortly knowledge in abstract, and we have focus the shaort resource introduction. And we have categorized this works that wrote by Tsarist

Russian orientalist, and central Asian young scientists, and by Anatolian scientists. And we not consantrated to Russian, or Tusrkish, or Central Asian languages. Also, we researched the all these works using the comparision methodology for understanding the big portrait of our bridge subject. As a findings in this article we can say about bridgfe that was applied in Central Asia and in Anatolia so more findings like; The bridge was a first and basic part of Turkish life codification in the family themes. And this bridge subject had to so historical background, and it was mixed with Islamic mahr understanding. In this perspective also we can say the bridge understanding in Central Asia and Anatolia was looked so likely. The bridge was meaning in Turkestan as a financial support, sosial tool, and cultural identity. At the moment also we found all these fonctions in active in Turkestan region. And a Anatolian Turkish people was using the bridge only as a sembolical and cultural tool in new state era. After the codification in Ottoman Empire the bridge was forbidden by the Aile Hukuku Kararnamesi that wrote after 1917. But, in these days in Türkiye, actually in the city of Wan we found the bridge in active as a continued from old brdige instition in fact. So we can say about the bridge so more. But we must make it shortly in this context. Finally, in these days all big Turkish world was searching the new religious identity, and we make a bridge instition as a model that mixed with our national values with dowry (mahr) understanding in Islam. Finally, we can say as a continued of our article that consantrated on the bridge the all themes related with family must be researched by young researchmen.